

GUILLEM REYNÉS I MUNTANER

Jeroni Amengual Oliver

(1878-1946)

El diari *La Almudaina* i el Saló Mallorca

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

30 anys

2021

Introducció

Aquest llibre sobre Jeroni Amengual Oliver (Palma, 1878-1946), director propietari del diari *La Almudaina* i fundador del teatre Saló Mallorca, vol incidir, sobretot, en la seva biografia. Temes específics del periodisme i del teatre de l'època, relacionats o no amb la seva persona, han estat tractats per especialistes. Ens hi referirem sovint, però endinsar-nos-hi no és el que pretenem. Quan la documentació conservada ho aconselli, en el relat de la vida d'Amengual se seguiran amb deteniment determinats continguts. En cas contrari, s'esmentaran aquells fets que permetin seguir un fil argumental correlatiu. Dos esdeveniments influïren en la mena i la quantitat dels papers preservats pel nostre biografiat. Al començament del 1910, després de la mort de Francesc Muntaner —un dels editors que fundaren *La Almudaina*—, hi hagué un cert tomb en la vida de Jeroni Amengual: possiblement per una reestructuració empresarial que l'afectà personalment, deixà de colleccionar, no d'escriure, els seus articles periodístics. I, pels voltants del 1919, un altre gir personal va fer que, des de llavors, els documents resguardats fossin encara menys. Aquesta darrera època coincideix amb la mort de son pare i amb la decisió d'acollir com a filla una de les filloles pròpies. Ambdues coses li suposaren noves obligacions i un canvi de prioritats.

La documentació particular d'Amengual va ser conservada per la seva fillola Esperança Muntaner i, mes tard, recopilada per qui això escriu, també fillol seu. Agrupa —bàsicament— col·leccions d'articles periodístics juvenils, correspondència rebuda,

còpies de correspondència enviada, esborranys teatrals autògrafs, fotografies i arxius empresarials. Els exemplars que formaren la seva biblioteca, els objectes que l'envoltaren, i que poden ajudar a definir la seva personalitat, han estat presents a l'hora de confeccionar el volum. Tot plegat, constituint el gruix d'evidències en què es basa el present estudi, s'ha complementat amb consultes a l'hemeroteca, certificacions del Registre Civil i la lectura dels volums enunciats a la bibliografia.

Una figura eminent, la de Miquel dels Sants Oliver, ha eclipsat la del Jeroni Amengual com a periodista. El mèrit indiscutible del primer, envoltat pels que formaren el collectiu els Insensats i, després, pels que constituïren el grup de *La Almudaina*, no ha de fer ombra a la vàlua de qui regí el diari quasi tota la primera meitat del segle XX, des del 1905 fins al 1946. Jeroni Amengual publicà els primers treballs a *La Almudaina* a l'època en què la dirigia Joan Lluís Oliver, formant-se amb el fill d'aquest, Miquel dels Sants, i el seu cercle de col·laboradors: Bartomeu Amengual, Antoni Noguera, Joan Torrendell, Gabriel Alomar, Rafael Ballester, Miquel Sarmiento, Fèlix Escalas... Però el seu temps periodístic ja no era el d'aquells, transcorregut, bàsicament, entre el modernisme i el regeneracionisme i amb l'aparició del primer regionalisme. La dèria d'Amengual –que com a director de diari patí dues dictadures– va ser sempre la de mantenir-se lliure, sense fermalls ni prerrogatives, lluny d'influències i de compromisos polítics. Convençut, com estava, que tot es podia dir si no es perdien les formes. El periodista Rafel Ramis, en una necrològica publicada l'endemà de la mort d'Amengual ho expressava així:¹ «Puso siempre especial cuidado en mantener el periódico apartado de la política y quienes a su lado hemos trabajado sabemos lo

¹ «Ayer falleció nuestro Director D. Jerónimo Amengual», *La Almudaina*, 28-8-1946, p. 4. Coneixem l'autor de l'article perquè Tous i Maroto s'hi referí a «Un recuerdo para nuestro estimado director», *La Almudaina*, 1-9-1946.

que hubo de luchar para sobreponerse incluso a sus propias y recatadas convicciones personales a fin de que LA ALMUDAINA conservase siempre y en todo tiempo una absoluta independencia.»

Un altre periodista, Manuel Andreu Fontirroig, uns dies després, ja dins el setembre, insistia en el tema:² «Únicamente aquel que ha vivido la intimidad de un diario independiente, puede saber la lucha constante que representa conservar aquella independencia, y los múltiples y complejos sinsabores que han de pasarse para gozar intensamente de la satisfacción del deber gallarda y desinteresadamente cumplido.»

La faceta de Jeroni Amengual Oliver com a empresari teatral del Saló Mallorca, que inclou la de promotor del teatre regional mallorquí, ha estat més divulgada. Menys coneguda és l'etapa que la precedí, de coempresari del Teatre Principal de Palma. Amengual va ser qui motivà els escriptors i periodistes del seu entorn perquè provassin sort en el teatre; qui aconseguí impulsar i mantenir sobre un escenari propi les representacions en català, especialment en la vessant dialectal de l'idioma. Fins i tot, atrevint-se com a autor, escrivint i estrenant el sàinet *Tenda de calçat* i la comèdia sàinetesca *Un, dos, tres...sus!* L'estudiós Gregori Mir en parlà a *El mallorquinisme polític (1840-1936)* i a *Literatura i societat a la Mallorca de postguerra*. Gabriel Janer Manila s'hi referí a la seva biografia de Cristina Valls. I, sobretot, ho han difós el *Diccionari del teatre a les Illes Balears* i diferents treballs d'Antoni Nadal com, per exemple, *Estudis sobre el teatre català del segle XX*. En aquest darrer llibre, reproduint unes interessants declaracions d'Amengual, se'ns mostra com, quan aquest era infant, es divertia al teatre del Call. En aquell cau escènic i en els plec de llibrets de canya i cordill que es venien a Can Gelabert, i que d'atlot colleccionava, hi ha l'inici de la trajectòria teatral que hem descrit.

² «Maestro de periodistas», *La Almudaina*, 4-9-1946, p. 2.

La Guerra Civil i, més concretament, el falangisme i el franquisme acabaren amb l'obra d'Amengual Oliver. En primer lloc, indirectament, però de manera immediata, amb el teatre Saló Mallorca, proscriuint l'ús del català. Després, en una lenta agonia que culminà quan ja era mort, amb el diari que ell volgué mantenir independent:³ aprofitant l'escassetat de paper, des d'instàncies superiors i mitjançant la figura de Juan Aparicio,⁴ Delegado Nacional de Prensa, se sotmeté *La Almudaina* a un rigorós control que afavorí –en clara competència deslleial– la consolidació del diari *Baleares*, òrgan propagandístic del Movimiento. Tota una paradoxa, com veurem.

³ El darrer número de *La Almudaina* sortí el 31 de maig de 1953.

⁴ Juan Aparicio López (Guadix 1906-Madrid 1987), periodista d'ideologia feixista, fundà l'Escuela Oficial de Periodismo i dirigí *Pueblo*. Baltasar Porcel titllà Juan Aparicio de «comisario político del periodismo franquista». VILLALONGA, Llorenç; PORCEL, Baltasar: *Les passions ocultes...*, p. 47.